

Çevre sorunlarının doğada rekreasyon faaliyetlerine duyulan gereksinimi artırıcı etkisi

ÖZKAN TÜTÜNCÜ

Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü
Buca - İzmir / Turkey

Dr. ZEYNEP KUŞLUVAN

Erciyes Üniversitesi Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu
Nevşehir/Turkey

Günümüz insanının içinde bulunduğu doğal çevrenin, yaşamı üzerinde büyük etkisi bulunmaktadır. Çalışma sürecinde insanın daha rahat ve verimli olabilmesi, dinlenme sürecinde de kendisini daha etkin hissedilmesi, bulunduğu doğal çevre ile doğrudan ilintilidir. Bu açıdan ele alındığında bireyin doğal çevresinde meydana gelen olumsuzluklar ve sorunların onun yaşantısını olumsuz yönde etkileyeceği bir gerçektir. Ortaya çıkan ve çıkacak olan sorunların bilinmesi, çözümlerinin de bulunmasına olanak tanıyacaktır. Bu bağlamda, çözüm önerileri de sorunların belirlenmesi ile birlikte gelecektir.

İnsanoğlunun yeryüzünde yer alması ile birlikte doğa ile iletişim süreci başlamış ve günümüze kadar bu süreç doğa aleyhine gelişmiştir. İnsan bu ilişki içerisinde sürekli olarak doğaya hükmetmek istemiş kendisine rahat ve güvenli bir ortam yaratmak amacı ile doğayı pek de fazla düşünmeden yaşamını sürdürmüştür.

İnsan doğayı kontrol altında tutmak için ateş kullanmayı öğrendiğinde yavaş bir değişim başlamış, yeşil dokunun büyük bir bölümü yok edilmiş, gelişme sürecinde yollar, yerleşim alanları, limanlar dünyanın doğal görünümünü işgal etmiştir (Schaetfer 1991). Sanayileşmenin başlaması ile birlikte çevre sorunlarında büyük bir artış meydana gelmiş, bu da doğa ve insan üzerinde olumsuz etki yaratmıştır.

Çevre sorunlarının ve onun içinde yer alan insana verdiği olumsuz etkiler, bu kötü gidişin neden durdurulamadığı sorusunun yanıtı ise ekonomik gelişmenin içinde bulunmaktadır. Toplum refahının yükseltilmesi doğrultusunda ulusal gelirden yaratılacak olan artış, doğanın ve çevre sorunlarının önünde her zaman bir seçenek olarak sunulmakta ve kabul edilmektedir.

Tüketim için üretim yerine, üretim için tüketim amacı çevre sorunlarının katlanarak büyümesine neden olmaktadır (Dura 1991). Bu yöntem ile tüketim amaçlı üretim körüklendiğinden, tüketilen değerlerin artarak büyümesi çevrenin de tahrip olmasını beraberinde getirmektedir.

Gelişmiş ülkelerde tüketim toplumlarının oluşması ve kullan-at yönteminin tercih edilmesi gelişmekte olan ülkelerde doğa ve doğal kaynakların birer ekonomik gelir

getiren varlık olarak görülmeleri nedeni ile çevre sorunları büyük boyutlara ulaşmıştır (Kozak 1992). Çevre sorunlarına bakıldığında doğanın yok edilme sürecinde birincil etmeni sanayileşme, ikincil etmeni yapılaşma, üçüncül etmeni de ulaşım araçlarının neden olduğu sorunlar oluşturmaktadır. Adı geçen üç etmenin doğada yarattığı çevre sorunları Tablo 1'deki gibi tablolastırılabilir.

Sözü geçen etmenlerin dışında var olan askeri amaçlı yatırımlar da çeşitli çevre sorunlarına neden olmaktadır. Silahlanma yarışı ve savunma teknolojisi öylesine korkunç boyutlara ulaşmıştır ki, günümüzde dünyada kişi başına 180 \$ askeri amaçlı harcama yapılmaktadır. Var olan bu harcama teknolojisi ile ekolojik dengesizlikleri gidermek mümkün olmamakta, askeri manevralar, silahlı çatışmalar ve yapılan testler sonucu ulusal sınırları aşan kirliliklere neden olmaktadır (Demirer 1990).

Bütün bu etmenlerin sonucunda oluşan çevre sorunları, insan-çevre ilişkilerini olumsuz yönde etkilemekte, günümüz insanının üzerinde çağdaş bir bunalıma yol açmaktadır.

İleri sanayileşmiş batılı tüketim toplumlarında ve giderek ülkemizin özellikle metropol kentlerinde birey, yaşadığı çevrenin doğallığını yitirmesi sonucu kendisini yalıtılmış, yabancılaşmış ve yalnız bir ortamda yaşamak durumunda bulunmaktadır (Güleç 1991). Bireyin bu çağdaş bunalımından kurtulabilmesinin yolu rekreatif faaliyetlerin içinde yer alması ile çözümlenebilecektir.

İnsanın sağlıklı ve verimli çalışmak için bozulan bütünlüğüne dilediği faaliyetlerle yeniden erişmesi olayı olarak tanımlanabilen rekreasyon, insan yaşamının ayrılmaz bir parçası ve karşılanması gereken önemli bir gereksinimdir.

Kentlerde yoğunlaşan çevre sorunları ile birlikte zorlaşan kent koşullarıyla da mücadele içinde olan günümüz insanı; bedensel ve psikolojik ve sosyal sorunları ile içiçe yaşamak zorunda kalmıştır. İnsan da onun yaşadığı çevrede oluşan bu olumsuz değişim, çağımız insanının rekreasyon gereksiniminin büyük ölçüde artmasına yol açmıştır. Bu durumda kentli, zaman zaman rekreasyona ulaşmak amacıyla bir parçası olduğu ancak koparıldığı doğaya geçici de olsa dönmenin yollarını aramaktadır. Bununla beraber, kent yakın çevrelerinde nitelikli, işlevsel, kırsal rekreasyon alanlarının çok az bulunması ve mevcutlarında giderek azalması; insanların ekonomik ola-

nakları ve zamanları ölçüsünde, rekreasyonel amaçlarla çok daha, uzak yörelerdeki rekreasyonel turizm alanlarına yönelmelerini zorunlu hale getirmektedir (Özkan ve Kaplan 1992).

İnsanoğlunun yaşam sürecinin değişik evrelerde doğaya ve rekreasyon faaliyetlerine olan istemi değişik nitelik ve boyutlarda olduğundan, kentsel alanlarda bu istemi karşılayabilecek verilerin hem oluşturulmaları hem de geniş bir yelpaze içinde sunulmaları gerekmektedir. Oysa, kentlerin statik ve işlevsel yapıları genellikle buna olanak vermemektedir. Buna karşın, insan yaşamının fiziksel bakımdan en aktif çağı olan gençlik yıllarını yaşayanlar için, kentsel mekanlardaki rekreasyon alanlarını ve bu alanlardaki rekreasyon çeşitlerinin önemi büyüktür. Çocukluk devresi ise, kuşkusuz bu açıdan başlı başına özellikli bir konuyu oluşturmaktadır. Çünkü yetersizliklerin neden olacağı birikimler, geleceğin kentlisine çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilecek olan nevrozların da tohumlarını atmaktadır (Usal 1981).

Toplam nüfusun az ve bugünkü anlamda çevre sorunlarının söz konusu olmadığı sanayi öncesi dönemlerde minimum olan rekreasyon gereksinimlerini kolayca karşılamıştır. Bu dönemlerde insan, davranışları itibariyle doğal çevre ile kaynaşmış ve onunla iç içe yaşamıştır. Daha sonra denetlenemeyen hızlı sanayileşme süreci içinde doğa ve insan gerçeği ihmal edilmiş ve çevre kirlenmesi olan bir dizi sorunun tehdit etmesine neden olmuştur ve bu süreç halen devam etmektedir. Günümüz sanayi uygarlığının insanı ise, büyük kentlerdeki yaşam koşulları yüzünden bir bakıma hasta insan konumuna düşmüştür (Dikkaya 1979).

Bu değişimler, günümüz insanının rekreasyon gereksinimini önemli ölçüde arttırmıştır. Bu yüzden insan, yaşamını olumsuz yönde etkileyen sorunlarla dolu çevreden, hiç değilse kısa sürelerle uzaklaşarak, özellikle doğal ya da doğala yakın peyzajlara yönelmeye başlamıştır (Özkan 1989).

Dünyada özellikle kuzey yarımkürede yer alan Avrupa ülkelerinde, ABD'de, Kanada'da ve Japonya'da sanayileşme ve şehirleşme sürecinin başlaması ile birlikte, çalışan insanların tatil yapma ve dinlenme gereksinimleri artmış, tüketim gücü artan bu insanlar sanayi toplumunun yorucu, sağlıksız ve sıkıcı olan yaşama ortasından ve çevre sorunlarından zaman zaman ayrılarak daha sağlıklı yaşama ve dinlenme koşullarının hüküm sürdüğü doğal alanlara yönelmiştir (Ülker 1989). Alman araştırımcı Gleichmann'ın yaptığı araştırmalara göre, endüstrinin gelişmiş olduğu bölgelerde kent nüfusunun % 73'ü rekreasyonel amaçlarla kent dışına çıkmaktadır.

Sonuçta insanlar, rekreasyonel amaçlarla kitleler halinde önce yakın çevrelerine, giderek daha sonra uzaklara ve dış ülkelere seyahatlere çıkmaya başlamış ve her geçen gün gelişen yer değiştirme hareketleri turizmin önemli

Tablo 1. Çevre sorunlarının sınıflandırılması

1. Hava kirlilięi
1.1. Endüstriyel
1.2. Şehirleşme
2. Su kirliliği (akarsularda, denizlerde, göllerde, yeraltı sularında, kaplıca ve maden)
2.1. Endüstriyel
2.2. Eysel (Nüfus, kanalizasyon)
2.3. Tarımsal (Prestisid)
2.4. Enerjiler
2.5. Turizm ve ticari oluşumlar
3. Toprak kirlilięi
3.1. Erozyon
3.2. Gübreleme
3.3. Endüstriyel kirlilik
3.4. Tarım dışı amaçlı kullanım
3.4.1. Konut alanları
3.4.2. Sanayi alanları
3.4.3. Turistik tesis alanları
3.4.4. Kamu yatırımları
3.4.5. Ulaştırma
4. Fauna-Flora
4.1. Ormanlar
4.1.1. Tarımsal
4.1.2. Hayvanlar
4.1.3. Yangınlar
4.2. Çayır-meralar
4.2.1. Hayvansal
4.3. Sulak alanlar
4.3.1. Değişik amaçlı kurutma
4.4. Endemik bitkiler
4.4.1. Tarımsal
4.4.2. Orman yangınları
4.4.3. Baraj yapımları
4.5. Fauna ve endemik faktörler
4.5.1. Kirlilik
4.5.2. Yaşam ortamlarının bozulması
4.5.3. Egzotik kültür ve yaban türlerinin geliştirilmesi
4.5.4. Avlanma
4.6. Milli parklar
4.6.1. Bilinçsiz kullanım
5. Enerji
5.1. Kömür
5.2. Petrol
5.3. Elektrik santrali
5.3.1. Kömür + sıvı yakıt
5.3.2. Nükleer
5.3.3. Hidrolik
5.4. Odun, tezek atıkları
5.5. Jeotermal
6. Kat atıklar
6.1. Eysel
6.2. Ticari, kurumsal
6.3. Park, bahçe
6.4. Sokak
6.5. İnsoat
6.6. Endüstriyel
6.7. Tarımsal
6.8. Hastahane
6.9. Arıtma çamurları
7. Pestisid
7.1. Tarımsal
8. Gürültü
8.1. Endüstriyel
8.2. Şantiye
8.3. Ulaşım

bir sektör haline gelmesini sağlamıştır. 1984 yılı rakamlarına göre, dünyada bir yılda uluslararası turizme katılan 355 milyon kişinin yaklaşık 285 milyonu rekreasyonel amaçlarla seyahatlerini gerçekleştirmektedir (Özkan 1989).

Çevresel turizm kısaca; turistleri uzak bölgelere, rekreatif alanlara ve faaliyetlere çeken bir turizm türüdür. Bu tür seyahatlerde ağırlık, etnik atraksiyonlar yerine doğal ve çevresel atraksiyonlara verilmektedir. Doğaya dönmek ve insan-toprak ilişkisini kavramak ya da buna duyarlılık kazanmak amacı ile yapılan seyahatler bu kategoriye girmektedir. Çevresel turizm temelde coğrafik nitelikte olup doğa harikalarını kapsamaktadır. Bu yerlerdeki faaliyetler arasında; uzun yürüyüşler yapmak, dağa tırmanmak, kanoyla dolaşmak, kamp yapmak gibi faaliyetler bulunmaktadır (McIntosh ve Goelder 1984).

Oluşum insan-doğa ilişkisini malsal ve köysel yörelere, yeni dengenin bozulmadığı yerlere yöneltmekte ve bireylerin bu yörelerdeki rekreatif faaliyetlere katılmalarını başlatan bir başka sürecin oluşumuna kaynaklık etmektedir.

SONUÇ

Hızlı nüfus artışı ile birlikte meydana gelen kentleşme ve sanayileşmenin ortaya çıkardığı çevre sorunları, günümüz insanının üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Kaybolan çirkinleşen ve sürekli olarak olumsuz yönde gelişen bir çevrede, birey kendini daha sağlıklı, temiz ve aktif bir ortamda bulmak istemektedir. Bu, var olan ve var olacak kuşakların en temel hakkıdır. Bu bilinç içerisinde çağdaş bir ilerlemenin ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında, rekreatif faaliyetlerin ayrı bir önemi bulunmaktadır. Bireyin içerisinde bulunduğu çağdaş bunalımdan kurtu-

labilmesi, rekreasyon alanlarının çoğaltılması, çeşitlendirilmesi ve de bu faaliyetlerin içerisinde yer alabileceği ekonomik gücü bulması ile mümkün olabilecektir. □

KAYNAKÇA

Demirer, Mehmet Aktif (1990) "Sürdürülebilir Kalkınma, Güvenlik ve Eko Politika", *Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (29-30 Kasım 1989)*, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı yayını, Ankara.

Dikkaya, Mehmet (1979) "Termalizm ve Termal Turizm ve Aydın Yöresinde Termal Ürün Pazarlaması", (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*), Ege Üniversitesi, İzmir.

Dura, Cihan (1991) "Çevre Sorunları ve Ekonomi", *Çevre Üzerine*, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı yayını, Ankara.

Güleç, Cengiz (1991) "Çevre ve Ruh Sağlığı", *Çevre Üzerine*, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı yayını, Ankara.

Kozak, Metin (1992) "Çevre Kirliliğinin Oluşum Nedenleri", *Anatolia Dergisi*, Yıl:3, Sayı:31-32, Temmuz-Ağustos.

McIntosh, Robert W. ve Charles R. Goelder (1984) *Tourism, Principles, Practices, Philosophies*, Fourth Edition, John Wiley & Sons, Inc., New York.

Özkan, Bülent (1989) "Türk Turizminin Önemli Kaynağı Deniz ve Kıyılarına İlişkin Sorunlar", *Turizm Yılı 1987*, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. yayını, Ankara.

Özkan, Bülent ve Adnan Kaplan (1992) "İzmir Kuş Cennetinin Rekreasyonel Turizm Yönünden Önemi", *Turizm Yılı 1992*, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. yayını, Ankara.

Schaefer, Roger (1991) "Çevre Yönetimi ve Teknoloji", *Çevre Üzerine*, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı yayını, Ankara.

Türkiye Çevre Sorunları Vakfı (1991) *Türkiye'nin Çevre Sorunları*, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı yayını, Ankara.

Usal, Alparslan (1981) "Çağdaş Bunalım / Turizm", *Ege Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 1-2, İzmir.

Ülker, İsmet (1989) "Dünyada ve Türkiye'de Dağ Turizmi", *Turizm Yılı 1987*, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. yayını, Ankara.